

Quadern de laboratori

Estructura de Computadors

José María Cela
Montse Fernández
David López
Joan Manuel Parcerisa
Angel Toribio
Rubèn Tous
Jordi Tubella
Gladys Utrera

Departament d'Arquitectura de Computadors
Facultat d'Informàtica de Barcelona
Quadrimestre de Primavera - Curs 2013/14

Aquest document es troba sota una llicència Creative Commons

Licencia Creative Commons

Esta obra está bajo una licencia Reconocimiento-No comercial-Compartir bajo la misma licencia 2.5 España de Creative Commons. Para ver una copia de esta licencia, visite

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/>

o envíe una carta a

Creative Commons, 559 Nathan Abbott Way, Stanford, California 94305, USA.

Usted es libre de:

- copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra
- hacer obras derivadas

Bajo las condiciones siguientes:

- **Reconocimiento.** Debe reconocer los créditos de la obra de la manera especificada por el autor o el licenciador (pero no de una manera que sugiera que tiene su apoyo o apoyan el uso que hace de su obra).
- **No comercial.** No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- **Compartir bajo la misma licencia.** Si altera o transforma esta obra, o genera una obra derivada, sólo puede distribuir la obra generada bajo una licencia idéntica a ésta.
- Al reutilizar o distribuir la obra, tiene que dejar bien claro los términos de la licencia de esta obra.
- alguna de estas condiciones puede no aplicarse si se obtiene el permiso del titular de los derechos de autor
- Nada en esta licencia menoscaba o restringe los derechos morales del autor.

Advertencia: Este resumen no es una licencia. Es simplemente una referencia práctica para entender el Texto Legal (la licencia completa).

Los derechos derivados de usos legítimos u otras limitaciones reconocidas por ley no se ven afectados por lo anterior.

Sessió 5: Memòria cache

Objectiu: Realitzar activitats relacionades amb la gestió del nivell de memòria cache del subsistema de memòria d'un computador que afavoreixin l'assimilació dels conceptes implicats.

Lectura prèvia

Considerem que el subsistema de memòria d'un computador consta d'una memòria principal (MP) i d'una memòria cache (MC). També considerem en aquest punt que la MP permet emmagatzemar tot l'espai adreçable pel processador mentre que la MC emmagatzema un subconjunt d'aquest espai adreçable. D'altra banda, sabem que el temps d'accés a MP és més elevat (més d'un ordre de magnitud) respecte al temps d'accés a MC. D'altra banda, també coneixem que el cost per byte de fabricar la MP és més baix que el cost de fabricar la MC. L'objectiu en incorporar el nivell de memòria cache en un computador és disminuir el temps mitjà d'accés a memòria.

A continuació es resumeixen els diferents aspectes arquitectònics que considerem en el disseny d'una memòria cache.

Mida de la MC. La MC s'organitza en blocs que contenen un cert nombre de paraules. El producte del nombre de blocs pel nombre de paraules per bloc estableix la capacitat de la MC quant a dades emmagatzemables de l'espai adreçable pel processador.

Algorisme d'emplaçament. Especifica en quina entrada de la MC s'ubica el bloc de MP que conté la paraula de memòria que accedeix el processador.

- **Correspondència directa:** A cada bloc de MP li correspon una entrada fixa de MC.
- **Completament associativa:** Cada bloc de MP pot anar a qualsevol entrada de MC.
- **Associativa per conjunts:** La MC s'organitza en conjunts, que contenen un cert nombre de blocs cada un. A cada bloc de MP li correspon un conjunt fix de MC, i el bloc pot anar a qualsevol de les entrades que té el conjunt.

Algorisme de reemplaçament. Especifica quin bloc s'ha de eliminar de la MC quan no hi ha lloc per col·locar-ne un de nou. Aquest algorisme només s'aplica en els emplaçaments totalment associatiu i associatiu per conjunts. En la correspondència directa el bloc a eliminar és únic i no hi ha alternativa. L'algorisme de reemplaçament que considerem és:

- **LRU:** S'elimina el bloc que fa més temps que no es referencia.

Política d'escriptura. Estableix com es gestionen les escriptures a memòria. D'una banda cal decidir si convé copiar a la MC el bloc de MP quan l'escriptura provoca una fallada i d'altra banda cal mantenir la coherència de les dues memòries (MC i MP). La combinació d'aquests dos aspectes ens dóna les següents alternatives:

- **Escriptura immediata amb assignació:** En cas de fallada en una escriptura es copia el bloc que s'accedeix a MC. Es realitza l'escriptura tant a MC com a MP. Aquesta política és l'única que es considera en el simulador MARS.
- **Escriptura immediata sense assignació:** En cas de fallada en una escriptura no es porta el bloc a MC i l'escriptura es realitza únicament a MP. Si l'escriptura genera un encert la paraula s'escriu tant a MC com a MP.
- **Escriptura retardada amb assignació:** En cas de fallada en una escriptura es porta el bloc a MC. L'escriptura es realitza únicament a MC. La MP s'actualitzarà quan el bloc on es realitza l'escriptura s'hagi de reemplaçar, en un moment posterior de l'execució del programa. Per a aquest efecte, s'utilitza el bit D (bit de bloc modificat).

Model de temps.

A continuació es descriu el model de temps que es considera per servir una referència a memòria, diferenciant si es tracta d'una lectura o d'una escriptura i si l'accés provoca un encert o una fallada a la MC. A més, el model contempla totes les polítiques d'escriptura estudiades.

A nivell general cal considerar que el temps de servei d'una referència a memòria és el temps en determinar si la referència és un encert o una fallada a memòria cache i servir la referència en cas d'encert (t_h) més el temps de penalització per resoldre la referència en accedir al següent nivell de la jerarquia de memòria (t_p):

$$t_{\text{accés}} = t_h + t_p$$

L'accés a les etiquetes per comprovar si la referència és un encert i el servei de la referència en cas d'encert es realitzen seqüencialment durant el temps t_h : en la primera meitat d'aquest temps es fa l'accés a les etiquetes i en la segona meitat es fa la lectura o escriptura a memòria cache.

Per aquelles configuracions de memòria cache amb política d'escriptura immediata es considera l'existència d'un buffer d'escriptura amb llargada ilimitada on queden

emmagatzemades les escriptures pendents de portar a MP. També es considera que cap referència a memòria entra en conflicte amb escriptures pendents en aquest buffer. Cal adonar-se que el contingut d'aquest buffer es porta a MP en paral·lel amb l'execució de les instruccions que vénen a continuació de l'accés a memòria.

A continuació es mostra una taula amb el temps de penalització (t_p) associat a una referència segons sigui lectura/escriptura; encert/fallada i segons la memòria cache contempli una política d'escriptura immediata sense assignació/retardada amb assignació:

t_p	Immediata amb assignació	Immediata sense assignació	Retardada amb assignació
Lectura - Encert	0	0	0
Lectura - Fallada	$t_{block} + t_h^1$	$t_{block} + t_h^1$	bloc modif.: $2 * t_{block} + t_h^2$
			bloc no mod.: $t_{block} + t_h^1$
Espectura - Encert	0 ³	0 ³	0 ⁵
Espectura - Fallada	$t_{block} + t_h^1$	0 ⁴	bloc modif.: $2 * t_{block} + t_h^2$
			bloc no mod.: $t_{block} + t_h^1$

¹Es porta el bloc de MP i es reinicia l'accés a memòria.

²Es porta el bloc modificat a MP; es porta el nou bloc de MP guardant-lo a l'entrada que es reemplaça i es reinicia l'accés a memòria.

³L'escriptura es fa a MC i a MP. L'actualització de MP a partir del buffer d'escriptura es fa de forma concurrent amb la continuació de la referència a memòria.

⁴L'escriptura es fa únicament a MP. L'actualització de MP a partir del buffer d'escriptura es fa de forma concurrent amb la continuació de la referència a memòria.

⁵L'escriptura es fa únicament a MC.

Enunciats de la sessió

En la realització d'aquesta sessió de laboratori considerarem un computador que disposa d'un processador de 32 bits, com és ara el MIPS, i que el seu sistema de memòria, adreçable a nivell de byte, té una memòria cache que gestiona de forma independent les instruccions i les dades. Només analitzarem les referències a paraules dins la memòria cache de dades. Aquesta memòria cache serà parametrizable pel que fa referència a l'algorisme d'emplaçament: correspondència directa, completament associatiu i associatiu per conjunts i pel que fa referència a la seva mida: nombre de blocs que conté i nombre de paraules per bloc (compte que no podem indicar el nombre de bytes per bloc). També cal considerar de forma general per totes les activitats d'aquesta sessió que les variables globals que contenen els programes analitzats estan sempre emmagatzemades a memòria a partir de l'adreça 0x10010000.

Activitat 5.A: Lectures a una cache de correspondència directa

En aquesta primera activitat analitzarem el comportament de la memòria cache amb correspondència directa en servir una seqüència de referències, que seran únicament de lectura.

En primer lloc identificarem els camps en què es descomponen les adreces de memòria, els quals intervenen en la gestió que s'ha de realitzar a la memòria cache.

Exercici 5.1: Considera que la memòria cache conté 32 blocs i cada bloc té 4 paraules. Si el processador genera una referència a memòria consistent en la lectura de la paraula que té com adreça 0x1001014C, contesta les següents preguntes:

- 1) Quin és el número (en hexadecimal) del bloc de memòria principal al qual pertany aquesta referència?

- 2) Quin és l'índex (en hexadecimal) del bloc de memòria cache que correspon a aquesta referència?

- 3) Quina és l'etiqueta (en hexadecimal) que correspon a aquesta referència?

Analitzarem com es comporta la memòria cache en el recorregut seqüencial d'un vector. El programa que fa aquest recorregut es mostra a la figura 5.1. Examina'l i contesta l'exercici 5.2 abans de continuar:

<pre>int vector[100]; main() { int i, sum=0; for (i=0; i<100; i++) sum += vector[i]; }</pre>	<pre>move \$t1, \$zero # sum=0 la \$t2, vector move \$t0, \$zero # i=0 li \$t3, 100 for: bge \$t0, \$t3, fi lw \$t4, 0(\$t2) addu \$t1, \$t1, \$t4 addiu \$t2, \$t2, 4 addiu \$t0, \$t0, 1 b for fi:</pre>
---	--

Figura 5.1: Programa que fa el recorregut seqüencial d'un vector, en alt nivell i en assemblador MIPS.

Exercici 5.2: Considera la mateixa memòria cache de l'exercici 5.1, és a dir, de correspondència directa i que conté 32 blocs de 4 paraules cada un, i contesta les següents preguntes:

- Indica l'adreça (en hexadecimal) de l'element del vector que s'accedeix en cada una de les 10 primeres iteracions del bucle. A més, per cada una d'aquestes referències indica el número de bloc de MC que s'accedeix i si es produeix un encert o una fallada.

Iteració	Adreça	Bloc MC	Encert / Fallada
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

- Quina és la taxa d'encerts que s'obté en l'execució completa d'aquest programa?

Per **verificar** l'exercici 5.2, i d'aquí en endavant per analitzar el funcionament de la memòria cache, farem servir el mòdul "Data Cache Simulator" del MARS, que es troba a l'opció "Tools" del seu menú. Carrega aquest mòdul i observa que s'obre una nova finestra. En aquesta finestra es poden canviar els paràmetres de disseny a la part anomenada "Cache Organization". A la part anomenada "Cache Performance" obtindrem dades estadístiques del comportament de la memòria cache en l'execució d'un programa: les referències a memòria que es produeixen durant la seva execució, el nombre d'encerts, el nombre de fallades, i la taxa d'encerts. Inicialment, cal prémer el botó "Connect to MIPS" per poder usar aquest mòdul.

El fitxer **s5a.s** conté el programa de la figura 5.1. Carrega aquest programa al MARS, assembla'l i posa en marxa el mòdul "Data Cache Simulator". Executa completament el programa i verifica si la taxa d'encerts que has contestat a l'exercici 5.2 és la que indica el simulador.

Completa l'exercici 5.3 abans de continuar:

Exercici 5.3: Contesta les següents preguntes:

- 1) Si dupliquem la mida de la cache en base a duplicar el nombre de blocs que conté, hi haurà alguna variació en la taxa d'encerts obtinguda? Per què?

- 2) Si dupliquem la mida de la cache en base a duplicar el nombre de paraules per bloc, hi haurà alguna variació en la taxa d'encerts obtinguda? Per què?.

Verifica la respostes de l'exercici 5.3 canviant la geometria de la cache en el mòdul "Data Cache Simulator" i executant novament de forma completa el programa. Tingues en compte d'inicialitzar la cache, prement el botó "Reset", cada cop que executis el programa.

L'accés als elements del vector també es pot efectuar en ordre contrari, atès que el que volem obtenir és la suma de tots els elements. Contesta l'exercici 5.4 abans de continuar:

Exercici 5.4: La taxa d'encerts que s'obtindria en l'execució del programa si el recorregut es fa des del darrer element del vector fins al primer és la mateixa o diferent respecte el recorregut en ordre creixent dels elements?

Modifica el programa del fitxer **s5a.s** invertint l'ordre del recorregut i guarda'l amb el nom **s5a2.s**. **Verifica** amb el simulador la taxa d'encerts de l'exercici 5.4.

A continuació analitzarem l'eficiència de la cache comparant un processador amb i sense cache de dades. Completa el següent exercici:

Exercici 5.5: Suposem un sistema computador amb cache d'instruccions i dades separades. La d'instruccions és una cache ideal. La de dades és de correspondència directa amb 32 blocs i blocs de 4 paraules, i té el següent model de temps simplificat:

- Temps de cicle: $t_c = 10$ ns.
- En cas de no tenir cache, temps d'accés a memòria principal: $t_{MP} = 6$ cicles
- En cas d'encert a la cache, temps d'accés a memòria : $t_h = 1$ cicle
- En cas de fallada de cache cal afegir una penalització addicional: $t_p = t_{block} + t_h$.
Consisteix en el temps per copiar el bloc de MP a cache: $t_{block} = 10$ cicles
més el temps per llegir/escriure de nou la paraula a la memòria cache: $t_h = 1$ cicle

Suposem que per al programa de la figura 5.1 hem mesurat que $CPI_{ideal} = 2$ (és el CPI si tots els accessos a cache són encerts). Quin és el guany en el rendiment del programa en el sistema amb cache de dades respecte d'un sistema sense cache de dades?

Nota1: Per calcular el número d'instruccions executades, tingueu en compte que algunes línies d'assemblador són macros que s'expandeixen a més d'una instrucció; que el test del salt del bucle s'executa una vegada més que la resta d'instruccions; i que s'executen 3 instruccions del fitxer *startup.s*, 1 al principi del programa i 2 més al final del programa. Podeu usar les eines "Instruction Statistics" i "Instruction Counter" del simulador MARS.

Nota2: A fi de calcular el temps d'execució del sistema sense cache coneixent el CPI_{ideal} del mateix sistema però amb cache caldrà considerar que el temps d'accés a memòria és $t_{accés} = t_{MP}$ i modelitzar-lo com si fos un sistema amb cache en què tots els accessos fallen ($m=100\%$) i amb una penalització per fallada $t_p = t_{MP} - t_h$.

- Sense cache: t_{exe} (en ns.) =
- Amb cache: t_{exe} (en ns.) =
- Guany =

Activitat 5.B: Escriitures en una cache de correspondència directa

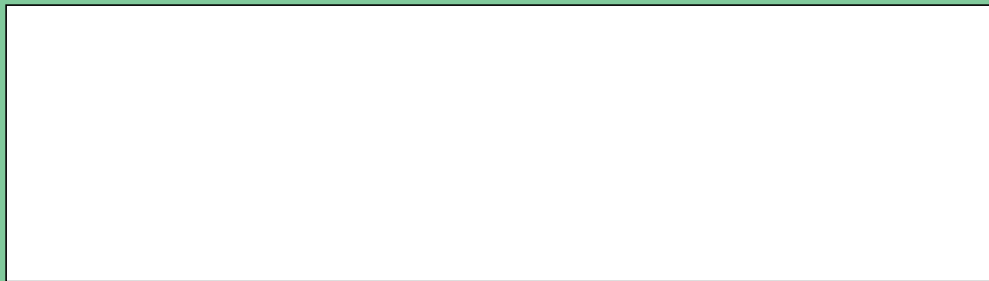
Introduïrem ara les escriptures en les referències que genera el processador. Considerant el programa de la figura 5.2, que realitza l'ordenació dels elements d'un vector, completa l'exercici 5.6 abans de continuar.

El fitxer **s5b.s** conté la traducció del programa de la figura 5.2. **Verifica** la taxa d'encert calculada a l'exercici anterior carregant al simulador aquest fitxer, assemblant-lo, configurant correctament el mòdul "Data Cache Simulator", i executant el programa.

Completa el següent exercici abans de continuar:

Exercici 5.7: Indica com canviaria la taxa d'encerts si haguéssim considerat una política d'escriptura *immediata sense assignació*. Ídem per al cas d'una política d'escriptura *retardada amb assignació*? Raona les respostes.

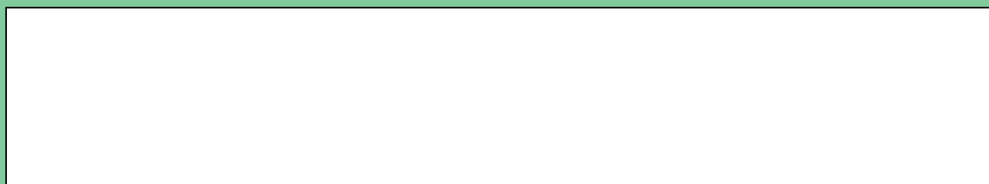
Un cop vist el comportament de la memòria cache durant l'execució del programa, volem abstraure aquest comportament per entendre com es comportarà amb vectors més grans. Completa el següent exercici abans de continuar:

Exercici 5.8: Suposem que el vector a ordenar tingués 64 elements:

- 1) Considerant la mateixa geometria de la cache de l'exercici 5.6, quantes fallades es produirien?

- 2) Suposem que volem reduir al màxim la capacitat de la memòria cache però sense que augmenti el nombre de fallades del programa. Raona fins a quin nombre mínim de blocs la podem reduir.

Modifica el programa del fitxer s5b.s (copiant-lo amb el nom **s5b2.s**) perquè el vector tingui 64 elements: canvia la declaració (per a aquest experiment no importa que no s'inicialitzin els elements del vector), i també el nombre d'iteracions dels dos bucles.

Verifica amb el simulador que les respostes donades a l'exercici 5.8 siguin correctes.

Activitat 5.C: Accés a múltiples dades estructurades

Analitzarem ara com es comporta la memòria cache en l'execució d'un programa que accedeix a múltiples estructures de dades, on es posa de manifest l'existència de conflictes per accedir als mateixos blocs de la cache. Considereu el programa de la figura 5.3, que realitza la suma de dos vectors i deixa el resultat en un tercer vector.

```
int A[128], B[128], C[128];
main() {
    int i;

    for (i=0; i<128; i++)
        C[i] = A[i] + B[i];
}
```

Figura 5.3: Programa que realitza una suma de vectors.

Completa el següent exercici abans de continuar:

Exercici 5.9: Considerant que la memòria cache, de correspondència directa, aplica una política d'escriptura immediata amb assignació, que té 16 blocs i que els blocs són de 4 paraules, indica quina és la taxa d'encerts en l'execució del programa de la figura 5.3.

El fitxer **s5c.s** conté la traducció del programa de la figura 5.3 a assembleador MIPS. **Verifica** amb el simulador la resposta donada en l'exercici anterior.

Completa el següent exercici abans de continuar:

Exercici 5.10: Aquest exercici pretén que pensis una manera de millorar la taxa d'encerts de l'anterior programa fent petites modificacions a la declaració de dades: essent conscient de la geometria que té la cache (16 blocs de 4 paraules cadascun), omple les 2 caselles que hi ha a continuació, que formen part de la declaració dels vectors del programa de la figura 5.3, per tal que la taxa d'encerts sigui 0,75.

```
.data
A:      .space 512
```

```
B:      .space 512
```

```
C:      .space 512
```

Copia el fitxer `s5c.s` en un nou fitxer **`s5c2.s`**, i escriu-hi les modificacions que has proposat a l'exercici anterior. **Verifica** amb el simulador si s'obté la taxa d'encerts de 0,75.

Ara analitzarem quin seria el rendiment del programa de la figura 5.3 en una memòria cache associativa. En primer lloc ho farem per a una cache completament associativa. Completa el següent exercici:

Exercici 5.11: Considerant una memòria cache completament associativa (de 16 blocs de 4 paraules cadascun), calcula quina és la taxa d'encerts que obtindrem en l'execució del programa de la figura 5.3.

Verifica-ho amb el simulador.

A continuació analitzarem el programa en una memòria cache associativa per conjunts. Completa el següent exercici:

Exercici 5.12: Considerant una memòria cache amb blocs de 4 paraules, associativa per conjunts amb 16 conjunts, raona quin ha de ser el grau mínim de l'associativitat (nombre de blocs per conjunt) perquè la taxa d'encerts del programa de la figura 5.3 sigui diferent de 0 (recorda que l'associativitat no és necessàriament potència de 2).

Al simulador pots especificar el nombre de blocs que té cada conjunt (el grau de l'associativitat) al camp "Set size". Malauradament, el simulador només tracta graus d'associativitat que són potències de 2. **Verifica** la resposta amb el simulador, ajustant l'associativitat al valor que s'aproximi més a la teva resposta.

Activitat 5.D: Optimització de codi (opcional)

En aquesta darrera activitat l'objectiu és arribar a optimitzar l'execució d'un programa tenint en compte la memòria cache de què disposa el sistema. Considereu el programa de la figura 5.4, que realitza el producte d'una matriu per un vector:

```
int V1[16], M[16][16], V2[16];
main() {
    int i,j,tmp;

    for (i=0; i<16; i++) {
        tmp = 0;
        for (j=0; j<16; j++)
            tmp += M[i][j] * V2[j];
        V1[i] = tmp;
    }
}
```

Figura 5.4: Programa que realitza el producte d'una matriu per un vector.

El fitxer **s5d.s** conté aquest programa traduït a assembleador MIPS.

Determina mitjançant el simulador MARS quina és la taxa d'encerts que s'obté executant el programa de la figura 5.4. Considera que els blocs de la memòria cache són de 4 paraules. Calcula aquesta taxa per a diferents mides de la cache completant la següent taula (dins de cada fila suposem que la mida total no canvia, sols l'associativitat):

Capacitat de la cache	Correspondència directa	Associativa de grau 2	Associativa de grau 4	Associativa de grau 8	Completament Associativa
8 blocs					
16 blocs					
32 blocs					
64 blocs					
128 blocs					

L'optimització que volem aplicar està basada en aprofitar la localitat temporal de les referències al vector V2. Fixa't que aquest vector es llegeix tot sencer, una vegada per cada fila que tractem de la matriu M. El que pretenem és que els accessos al vector corresponguin únicament a aquells elements que caben en un bloc de la cache que, en el cas que considerem, són 4. Així, en lloc de multiplicar tota una fila de la matriu M per tot el vector V2 volem fer el tractament de 4 en 4 elements¹: és a dir, que dividirem la matriu en blocs de 4 columnes i farem primer totes les operacions involucrades amb els elements del primer bloc (iterant totes les seves files) abans de passar al bloc següent. Completa el següent exercici abans de continuar:

Exercici 5.13: El codi que hi ha a continuació correspon a una versió optimitzada del programa de la figura 5.4, on s'hi ha aplicat l'optimització anomenada "tiling". L'índex k itera els 4 blocs de la matriu (amb 4 columnes per bloc). Completa les caselles buides amb les sentències d'alt nivell que contenen els accessos a les estructures de dades.

```
int V1[16] = {0,0,0,0,0,0,0,0,0,0,0,0,0,0,0,0};
int M[16][16], V2[16];

main()
{
    int i,j,k,tmp;

    for (k=0; k<4; k++)
        for (i=0; i<16; i++)
        {
            tmp = 0;
            for (j=0; j<4; j++)
            {
                tmp +=  ;
            }
             += tmp;
        }
}
```

1. Aquesta optimització rep el nom de "loop blocking" o "tiling", que consisteix en transformar un bucle en dos bucles de forma que l'espai d'iteracions de l'original (bucle j) passa a tenir menys iteracions (de 16 passa a 4) per aprofitar la localitat temporal de les estructures que s'hi accedeixen (en aquest cas, la localitat temporal del vector V2)

Completa el següent exercici abans de continuar:

Exercici 5.14: Tradueix a ensamblador MIPS el programa de l'exercici 5.13.

Escriu el programa de l'exercici anterior en un fitxer nou, i anomena'l **s5d2.s**. **Verifica** amb el simulador que és correcte, comprovant que el resultat que s'obté al vector V1 coincideix amb l'obtingut al programa original del fitxer s5d.s.

Determina amb el simulador la taxa d'encerts que s'obté executant el programa optimitzat:

Capacitat de la cache	Correspondència directa	Associativa de grau 2	Associativa de grau 4	Associativa de grau 8	Completament Associativa
8 blocs					
16 blocs					
32 blocs					
64 blocs					
128 blocs					

Quina és la diferència entre la millor taxa d'encerts d'aquesta versió i la de la versió no optimitzada?